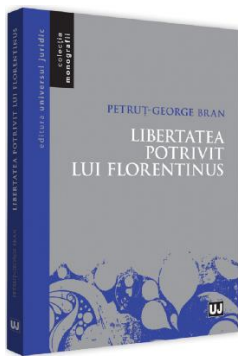

**Petruț-George Bran, *Libertatea potrivit lui Florentinus*,
Universul Juridic, București, 2020, 236 p.**

În peisajul editorial actual din România al producției de carte având ca obiect studiul dreptului roman, al istoriei și instituțiilor sale, acoperit în cvasitotalitate de lucrări elementare, cu caracter preponderent propedeutic, monografia lui Petruț-George Bran (doctor al Universității „La Sapienza” din Roma, ca discipol al ilustrului romanist Pierangelo Catalano, dublu licențiat în Științe Juridice și Filologie clasică al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) se înscrie ca un strălucit punct de reper în scurta tradiție a ramurii juridice a romanisticii românești, alături de operele unor reputeți savanți, precum George Danielopol, Ștefan G. Longinescu, Constantin Șt. Tomulescu, Valentin Al. Georgescu sau Vladimir Hanga.

Structura lucrării *Libertatea potrivit lui Florentinus* cuprinde introducerea și trei părți rezervate problematicii ridicate de definiția dată de Florentinus libertății, ce ni s-a transmis prin fragmentul 1.5.4 pr. din *Digestele* lui Iustinian.

„Introducerea” (pp. 21-83) este un studiu amănunțit despre viața și opera lui Florentinus. Într-o primă secțiune privitoare la personalitatea juristului, enigmatică și asemănătoare din acest motiv cu cea a celebrului Gaius, sunt abordate chestiuni privitoare la numele lui Florentinus, la perioada în care s-a afirmat, precum și la originea, formația și poziția sa socială, autorul relevând faptul că Florentinus se pare că a fost un jurist provincial (p. 47), contemporan cu Ulpianus și care și-a desfășurat activitatea în epoca Severilor (p. 38).

În următoarele două secțiuni este examinată opera juridică a lui Florentinus. După o descriere generală ce conține o interpretare a unicului izvor privitor la operă, respectiv *Indicele florentin*, autorul caracterizează *Instituțiunile* lui Florentinus ca o operă introductivă cuprinzătoare, desfășurată pe cuprinsul a douăsprezece cărți – aspect oarecum neobișnuit având în vedere că, de regulă, lucrări similare ale altor jurisconșulți romani se întindeau pe două, trei sau patru cărți (pp. 51-52) – și constată că ele sunt o lucrare care tratează în exclusivitate dreptul privat roman; de aici, el trage concluzia că „la fel ca în cazul noțiunii de *libertas*, nu există în dreptul roman o graniță între privat și public, în timp ce interesul public predomină asupra celui privat” (p. 53). Mai sunt, de asemenea, tratate chestiuni privind folosirea *Instituțiunilor* lui Florentinus în lucrările postclasice (pp. 54-57) și de către compilatorii iustinieni (pp. 58-63), precum și referitoare la conținutul și forma *Instituțiunilor* (pp. 66-78). În ultima secțiune – a patra – a „Introducerii” (pp. 79-83) atenția se îndreaptă spre conținutul cărții a IX-a a *Instituțiunilor* lui Florentinus, care include și celebra definiție a libertății, cu raportări ale autorului la tehnica și modelul acesteia.

Definiția dată de Florentinus libertății, reproducă în D. 1.5.4 pr. și exprimată în 16 cuvinte (*Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur*), este disecată, analizată, interpretată și explicată în următoarele 130 de pagini ce alcătuiesc conținutul acestei monografii (pp. 87-216). Prima parte este dedicată problemelor suscitade de ipotezele interpolării fragmentului D. 1.5.4. pr. (pp. 85-119). După o prezentare cvasiexhaustivă atât a opiniilor autorilor care susțin teza interpolării, cât și ale adepților tezei

contrare, Petruț-George Bran pledează pentru autenticitatea fragmentului, demonstrând prin recurgerea la argumente logice, istorice și lingvistice elasicitatea sintagmei *naturalis facultas* și a expresiei *nisi si quid vi aut iure prohibetur* (pp. 106-112).

Partea a doua (pp. 121-178), în care este examinat caracterul juridic al definiției libertății, cuprinde cinci secțiuni, în prima fiind expuse opiniile care susțin caracterul nejuridic, respectiv filosofic, fie al definiției în totalitate, fie numai al unor termeni sau sintagme din definiție.

Secțiunea a doua (pp. 135-150) prezintă opiniile exprimate în doctrină care afirmă caracterul juridic al definiției libertății, în timp ce Secțiunea a treia (pp. 151-161) privește determinarea persoanelor „libere” și exercițiul libertății.

În ultimele două secțiuni (pp. 163-178), a patra („Considerații critice”) și a cincea („Concluzii”), pornind de la critica unor teze aparținând unor autori contemporani (Ulrich von Lübtow, Giuliano Crifò, Cesarini Sforza, Emilio Betti, Okko Behrends ș.a.), Petruț-George Bran ajunge la formularea unor puncte de vedere originale în susținerea caracterului juridic al definiției pe care Florentinus o dă libertății, dintre care menționăm: expresia „*facere libet*” nu este gândită ca „drept subiectiv”, deoarece în conținutul său conceptual de factură romană există atât drepturi, cât și obligații, respectiv constrângeri juridice, limite (p. 164); Florentinus nu leagă noțiunea de *libertas* de cetățenie (*ibidem*); pentru antici, *ius* reprezintă dreptul în întregime, nu numai legea (*ibidem*); definiția lui Florentinus se poate divide în două părți, primei părți (și anume *Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet*) corespunzându-i o normă juridică permisivă, iar celei de-a doua părți (respectiv *nisi si quid vi aut iure prohibetur*) îi corespunde o normă juridică prohibitivă (*ibidem*).

Conceptul de *libertate* la Montesquieu nu este similar celui formulat de Florentinus, noțiunea de *libertate* la filosoful francez fiind mult mai permisivă în comparație cu noțiunea de *libertate* aparținând jurisconsultului roman, care conține toate conceptele constrângătoare (p. 165); sintagmele *naturalis facultas* și *facere libet* sunt concepte romane care conțin constrângeri juridice și, în consecință, sunt concepte juridice (p. 170); spre deosebire de Ulpian, Florentinus a gândit *naturalis libertas* ca facultate proprie oamenilor și, în consecință, „libertatea potrivit lui Florentinus este libertatea umană, juridică, prezentă în societate” (p. 171). Florentinus reia de la Cicero conceptul juridic *ut velis* (exprimat prin *facere libet* în D. 1.5.4. pr.), care era deja un concept de libertate în mod intrinsec limitată (p. 173); conceptul de *libertate* potrivit lui Florentinus se referă la libertatea tuturor oamenilor, fără a distinge între oameni liberi și sclavi, libertatea la sclavi exercitându-se în limitele impuse de autoritatea stăpânului (*vis*) sau de drept (*ius*), în condițiile în care libertatea absolută nu există nici pentru oamenii liberi (p. 174). Traducerea termenului *vis* din definiție, cu sensul de „violență”, este greșită, întrucât violența anulează libertatea, sensul corect fiind acela de „forță”, care are o semnificație juridică (p. 175), și anume, de limită și, prin urmare, nu anulează noțiunea de *libertas*, termenul trebuind înțeles ca o condiție intrinsecă a acesteia (p. 176).

În Partea a treia este dezbătută pe larg (pp. 179-216) chestiunea limitelor libertății (*vis* și *ius*). În prima secțiune, este analizată cu minuțiozitate semnificația atribuită de-a lungul secolelor – prin traduceri – termenilor *vis* și *ius* din definiția lui Florentinus. O enumerare a titlurilor și subtitlurilor acestei secțiuni este edificatoare pentru acribia cu care autorul examinează subiectul: *vis* observată în raport cu dreptul; *vis* – concept separat de drept: *vis* tradusă cu termenul „forță” (p. 182); *vis* înțeleasă ca „forță majoră”; *vis* – concept aparținând dreptului: *vis* (forța) ca element al dreptului pozitiv (sau al „legii”); *vis* înțeleasă ca „drept al ginților” (pp. 183-185); *vis* interpretată prin „coerciție” (D. 1.5.4 pr.); *vis* ca element negativ de libertate: *vis* ca „forță” non-juridică; *vis* tradusă prin „arbitrar” (p. 185); *vis* tradusă prin „violență”; diferența sau identitatea semantică între „forță” și „violență” (pp. 186-187); ipoteza lui von Lübtow; traducerea termenului *ius* (pp. 188-191): *ius* înțeles ca „sanctiune

penală”; *ius* înțeles ca „drept civil”; *ius* ca „drept pozitiv”; traducerea termenului *ius* cu „lege”; *ius* interpretat ca „drept obiectiv”; *ius* tradus doar ca „drept”.

A doua secțiune cuprinde o trecere în revistă a opiniilor exprimate în doctrină în legătură cu interpretarea definiției libertății și cu problematica limitelor pe care le presupune libertatea, grupate în capitolul intitulat „Libertatea este în mod intrinsec nelimitată” și în capitolul purtând titlul „*Vis* și *ius* sunt condiții intrinseci ale libertății”.

Ultimele două secțiuni cu care se încheie monografia *Libertatea potrivit lui Florentinus* cuprind multe puncte de vedere personale ale autorului referitoare la limitele libertății, precum: *vis* și *ius* sunt elemente intrinseci ale noțiunii de *libertas*, ceea ce se limitează nefiind libertatea, ci *naturalis facultas* de „a trăi cum îți place” (p. 206). Traducerea lui *ius* din sintagma *vi aut iure* prin termenul „lege” alterează spiritul definiției lui Florentinus care, prin folosirea termenului *ius*, a extins sfera posibilelor limite ce pot fi opuse atitudinii de *naturalis facultas eius quod cuique facere libet* (p. 207); interpretarea corectă a termenului *ius* trebuie să fie aceea de „drept” (p. 208). Cuvântul *aut* din expresia *vi aut iure* arată un raport logic disjunctiv între *vis* și *ius*, ceea ce presupune că *vis* și *ius* nu ar putea fi niciodată în același timp condiții intrinseci ale libertății (pp. 211-212). Originea confuziei pe care unii autori moderni și contemporani o fac între „drept” și „lege” ar fi generată de interpretarea grecească a cuvintelor latine *ius* și *lex*, care își are originea în *Parafraza* lui Teofil, unde cuvântul *ius* a fost tradus în greacă prin termenul *nomos* (p. 215); interpretarea corectă este cea aparținând autorilor care traduc termenii *vis* și *ius* prin cuvintele „forță”/„autoritate”, respectiv „drept” (p. 216).

Prin conținutul, dimensiunile și rezultatele concretizate în lansarea unor idei originale, argumentate judicios, în urma cercetării riguroase a surselor și informațiilor publicate în italiană, română, germană, franceză, spaniolă și latină despre Florentinus, cartea lui Petruț-George Bran este indubitabil cea mai amplă contribuție românească la bibliografia privitoare la enigmaticul jurisconsult roman. În același timp, pentru toți cei care sunt interesați de studierea conceptului juridico-filosofic al libertății, lucrarea este una de referință, dacă avem în vedere preceptele enunțate de Gaius (D. 1.2.1), care susținea că o operă științifică este desăvârșită numai atunci când cuprinde toate părțile, începând cu relevarea originilor subiectului cercetat, motiv pentru care, în mod cert, începutul este partea principală a fiecărui lucru (*et certe cuiusque rei potissima pars principium est*). Or, pentru toți cercetătorii, „începutul” conceptului de libertate se găsește în definiția lui Florentinus și, în plus, pentru cercetătorii români, acest început este legat inevitabil de opera lui Petruț-George Bran.

Teodor Sâmbrian